

Н. О. Рингач,*доктор наук з державного управління, професор,**головний науковий співробітник,**Інститут демографії та досліджень якості життя**імені Михайла Птухи НАН України,**E-mail: n_ryngach@idss.org.ua**Researcher ID: X-3983-2018,**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-3221>;***Л. Й Власик,***PhD з медицини, доцент,**доцент кафедри соціальної медицини та**організації охорони здоров'я,**Буковинський державний медичний університет,**E-mail: lyubov.vlasyk@gmail.com**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9241-5152>*

Зміни репродуктивних планів студентської молоді унаслідок пандемії COVID-19 і російської агресії: потенційний вплив на народжуваність в Україні

Синергетичний ефект складного комплексу факторів (економічна, соціальна і політична нестабільність в Україні) зумовив стійке зниження народжуваності, починаючи з 2014 року. Негативні зрушення у життєдіяльності, спричинені пандемією коронавірусної хвороби (з 2020 року) через вимушене відкладення дітонародження поглибили прогресування цього зниження. Широкомасштабна російська агресія (з 24.02.2022 року) детермінувала як зміни репродуктивних планів українських громадян, так і можливостей щодо їх здійснення.

Мета роботи – на основі соціологічного дослідження з'ясувати позицію української студентської молоді, яка навчається в закладах вищої освіти, щодо репродуктивних планів та бачення впливу на них пандемії COVID-19 і початку повномасштабної війни; проаналізувати та визначити комплекс факторів, що впливають на дітонародження в сучасній Україні; та обґрунтувати припущення щодо перспектив динаміки народжуваності.

Інформаційно базою стали результати опитування з вивчення впливу пандемії COVID-19 та російсько-української війни на життя і здоров'я студентів, проведеного Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України (нині – Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України) у травні 2022 року. Онлайн-опитування (самозаповнення гугл-форми) охопило 523 представники 17 закладів вищої освіти різних регіонів України. Анкета містила запитання про найважливіші зміни у житті та самопочутті за двома блоками: з моменту широкомасштабної російської агресії та з року початку поширення пандемії. Попри певні обмеження, детерміновані часом і умовами проведення дослідження, результати є відображенням позиції щодо репродуктивних планів чисельної групи студентської молоді у визначений період війни.

Результати дослідження показали, що зміни репродуктивних планів вже відбилися на зниженні народжуваності у цій соціальній групі, та дали змогу спрогнозувати зменшення дітонародження у найближчому майбутньому. Значущість пандемії COVID-19 як перешкоди репродуктивним планам виявилась меншою, порівняно з війною.

Визначаючи характер впливу широкомасштабної російської агресії на плани щодо народження дітей, респонденти найчастіше (56,9%) вибирали варіант “війна змусила відкласти на час після перемоги над ворогом”. Для 24,6% відкладення репродуктивних планів або відмову від них спричинили не стільки війна, скільки пов'язані з нею зміна місця проживання, зниження/втрата доходу, зменшення доступності придбання/оренди житла тощо. Для 9,2% респондентів причиною стало погіршення особистих стосунків.

Визначено ключові фактори, що детермінують зрушення народжуваності у сучасній Україні. Очікуване прогресування процесу скорочення народжуваності в Україні після закінчення війни пов'язане як з об'єктивними чинниками (зменшенням кількості осіб репродуктивного віку та, відповідно, їх

частки у статеві-віковій структурі, постарінням населення, підвищенням середнього віку народження першої дитини, порушенням соматичного та репродуктивного здоров'я частини населення), так і з суб'єктивними (через відтермінування запланованого рішення про народження дитини або навіть відмову від нього). Також імовірні зрушення у народжуваності через недостатньо вивчений довготривалий вплив пандемії COVID-19 на здоров'я, у т. ч. на репродуктивне.

Ключові слова: *репродуктивні плани, студентська молодь, онлайн-опитування, пандемія COVID-19, війна, народжуваність.*

Постановка проблеми та актуальність теми.

Проблема низького рівня народжуваності є надзвичайно актуальною в нашій країні впродовж кількох останніх десятиріч. Попри певні коливання динаміки народжуваності у XXI столітті жодного разу її рівень не перевищував рівня смертності [1, с. 29–36]. Неприятливі зміни щодо зменшення числа народжень з часу набуття країною державності прогресують: у 1991 р. в Україні було зареєстровано понад 636 тис. новонароджених, у 2019 р. їх чисельність становила 308,8 тис., у 2020 – 293,4 тис., а на тридцять річницю незалежності, у 2021 р. – лише 273,8 тис. дітей [2].

В останні роки зниження народжуваності в Україні зумовлювалося синергетичним ефектом комплексу потужних факторів, насамперед таких, як економічна й політична нестабільність та пандемія коронавірусної хвороби. Починаючи з 24.02.2022 року додався внесок широкомасштабної російської агресії (з огляду на природний лаг у 9 місяців). Так, упродовж першого півріччя 2023 року в Україні народилося практично на третину (на 28%) менше дітей порівняно з першим півріччям 2021 року. На експертну думку С. Аксьонової, зниження числа народжених, починаючи з 2022 р., детерміновано не лише рішеннями потенційних батьків відкладати народження дітей під час пандемії, а й значною кількістю завершених вагітностей в інших країнах, куди жінки виїхали у пошуках захисту від війни. Дається взнаки також брак статистичної інформації щодо народжених з окупованої території України [3]. Інформація про кількість народжених під час війни є неточною і через те, що не всі діти (народжені як на території України, так і за кордоном), реєструються своєчасно [4]. Так, досить складною і тривалою є процедура подання документів до консульства або іншого дипломатичного представництва України у багатьох країнах, де опинилися породіллі – шукачки захисту, та їх оформлення.

У 2024 році в Україні, за даними Міністерства юстиції, було зареєстровано у 2,8 рази більше смертей, ніж народжень (народилося 176 679 немовлят, натомість померло 495 090 осіб). Для порівняння, у 2023 році зареєстровано 187 387 новонароджених. Зазначимо, що дані неповні, адже на тимчасово окупованих територіях України державна реєстрація актів цивільного стану за законодавством України не проводилася, і вся інформація надана відділами державної реєстрації актів цивільного

стану, розташованими лише на підконтрольній українській владі території [5].

Процес народжуваності, на відміну від смертності, у сучасному світі є більш залежним від свідомих установ і низки соціально-економічних чинників (детермінант народжуваності) [6]. Тому для перспектив зменшення зумовлених пандемією COVID-19 і широкомасштабною російською агресією негативних зрушень у народжуваності актуальним є розуміння характеру змін репродуктивних планів через проведення соціологічного дослідження, зокрема у вибраній соціальній групі (студентської молоді), та аналіз комплексу чинників, що прямо або опосередковано впливають на планування дітонародження та його здійснення.

Аналіз останніх досліджень. Після катастрофічного падіння рівня народжуваності у період соціально-економічних трансформацій наприкінці XX сторіччя в Україні спостерігалось певне його зростання у період 2002–2009 рр. з наступним призупиненням у 2010–2011 рр., підвищення до піку у 2012 р. та зрештою стійке зниження, починаючи з 2014 року [1]. П. Шевчук пов'язує це зростання народжуваності як із реалізацією народжень первістків, відкладених у складний перехідний період 1990-х років, так і зі збільшенням частки наступних за черговістю народжень (переважно других). Аналіз структури народжуваності на початку XXI ст. продемонстрував трансформацію повікової моделі народжуваності в Україні, подібну до зрушень, які спостерігались у Європі дещо раніше (наприкінці XX ст.), причому у два етапи: спочатку у містах, пізніше – аналогічно у сільській місцевості. Пронаталістські заходи Уряду України мали певний позитивний ефект, більше виражений у сільській місцевості [7]. Звертає увагу помітне зниження числа зареєстрованих народжень в останні роки (нагадуємо про неповноту статистичних даних з 2022 року), рис. 1 (до 2022 р. – за даними Держстату України, 2022–2024 рр. – Мін'юсту України [5]; з 2014 р. – без урахування даних з території АР Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях).

Аналіз демографічних тенденцій в країні перед розгортанням пандемії COVID-19 показав, що навіть у 2012 році – році з найкращою з початку XXI сторіччя ситуацією щодо рівня народжуваності

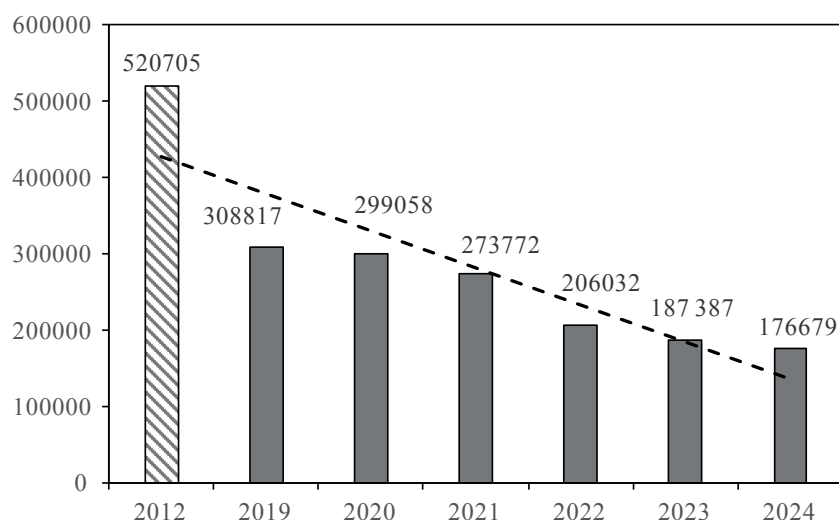

Рис. 1. Число новонароджених в Україні у 2012 та 2019-2024 рр.

– сумарний коефіцієнт народжуваності становив лише 153 дитини у розрахунку на сто жінок репродуктивного віку, що не забезпечує природного заміщення покоління батьків поколінням дітей. А у 2019 р. величина цього показника зменшилася ще більше (123 дитини на сто жінок) [1, с. 29–36]. У рік, що передував пандемії, в Україні народилося 308,8 тис. дітей (загальний коефіцієнт народжуваності в Україні у 2019 р. становив 8,1‰).

За оцінками демографів, під час війни сумарний коефіцієнт народжуваності становив приблизно 90–95 на 100 жінок репродуктивного віку [8].

Зміни у житті українських громадян (насамперед у частині безпеки життєдіяльності, добробуту) внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну збіглися в часі зі зрушеннями у репродуктивних планах через пандемію та об'єктивною ситуацією щодо статево-вікової структури населення (нагадаємо, що в активному дітородному віці нині перебувають відносно нечисленні когорти людей, які народились у часи значного скорочення рівня народжуваності у кризові 1990-ті роки). Аналіз комплексу детермінант народжуваності з огляду на перспективи компенсаційного ефекту після завершення війни дозволив висловити припущення, що за ефективної пронаталістської, політики можна сподіватися на певне підвищення числа народжень у післявоєнний час. Проте автор наголошує, що марно очікувати на бебі-бум (за аналогією, наприклад, з таким явищем у США після закінченні Другої світової війни) [9].

Поділяємо думку О. Гладуна, що під час війни очікуваним результатом природної реакції людей на небезпеку стає скорочення народжуваності [8].

У більшості європейських країн у перший рік пандемії (2020 р.) дітородна активність помітно знизилася, але вже на другий рік рівень народжуваності істотно піднявся і навіть зміг у деяких країнах перевищити рівень доковідного 2019 року.

Провідна роль у підвищенні народжуваності у 2021 р. належала жінкам у віці 30 років і старше. Натомість у нашій країні цього не відбулося – Україна потрапила до четвірки країн зі стійкою тенденцією до зниження народжуваності, де у 2021 р. не спостерігався постковідний підйом [10].

Вже у 2020 р. L. Stone, дослідник Institute for Family Studies, USA, прогнозував найближчим часом значне скорочення народжуваності як наслідок COVID (з імовірним відновленням після того, як епідемія мине, в багатьох країнах, окрім Китаю). Було підкреслено, що завдяки унікальній антинаталістській політиці Китаю значного відновлення народжуваності там не очікується. Науковець зазначив, що ситуація відрізняється за країнами й відповідь на пандемію шляхом зміни народжуваності залежить від комплексу чинників, наприклад таких, як рівні захворюваності та смертності від коронавірусної інфекції, загальної смертності, а також власне смертності внаслідок COVID у групі людей репродуктивного віку з огляду на можливості суттєвої зміни сімейного статусу населення; практики відкладення весіль; ступінь економічних потрясінь, особливо зростання безробіття тощо. Також важливим фактором є тривалість перебування вдома через карантин або заходи соціального дистанціювання (коли люди частіше залишаються вдома зі своїми партнерами, зростає можливість появи так званих карантинних немовлят) [11].

Результати проведених під час епідемії COVID-19 опитувань жінок віком 18–49 років у США показали, що на їхні репродуктивні наміри здебільшого вплинули пов'язані з пандемією занепокоєння щодо фінансів і стабільності роботи, а також загальна тривога щодо майбутнього, його невизначеність [12]. Пандемія справила, окрім іншого, суттєвий вплив на психічне здоров'я та благополуччя людей у всьому світі, і цей вплив продовжує відчуватись і після відміни надзвичайного

стану. За оцінками, у 2020 р. кількість осіб, які відчували тривогу і депресію, зросла на 25%, при цьому найбільше постраждали молодь і жінки [13].

Дослідження змін у планах народжуваності під час кризи COVID-19 серед більш молодого населення (18–34 роки) в Італії, Німеччині, Франції, Іспанії та Великій Британії весною 2020 року продемонструвало факт негативного перегляду планів щодо народжуваності в усіх країнах. Водночас якщо у Німеччині та Франції ці плани змінилися помірно й багато людей на момент опитування все ще планують або відкладають своє рішення мати дитину, то в Італії частка тих, хто відмовився від дітонародження, набагато вища і це більш поширено серед людей молодше 30 років і тих, хто не має вищої освіти. Відповідно частка тих, хто вирішив відкласти свої репродуктивні наміри на певний термін, нижча, ніж в інших країнах. У Німеччині ті, хто висловили рішення відмовитися від народження дитини, дещо частіше зустрічались у регіонах, які найбільше постраждали від COVID-19. У Великій Британії найчастіше відмовлялися від своїх планів щодо народжуваності ті респонденти, хто висловив побоювання через різке скорочення їхнього майбутнього доходу внаслідок кризи, викликаной пандемією. Отже, дія різних механізмів (на думку авторів, через різні економічні, демографічні та політичні умови до кризи, спричиненої COVID-19, та перспективи відновлення життєдіяльності після неї) зумовлює різний ступінь зниження народжуваності, причому країни з низьким рівнем народжуваності мають відносно вищий ризик потенційних ненароджених життів у результаті пандемії [14].

На реалізацію відкладених під час пандемії репродуктивних планів українських громадян істотно вплинула війна. На думку С. Аксьонової, частина сімей відтерміновує народження дитини в очікуванні безпечнішого періоду [3]. Широкомасштабна війна викликала, серед іншого, і вимушену розлуку мільйонів пар.

Л. Слюсар констатує, що війна ускладнила реалізацію однієї з основних специфічних функцій сім'ї – дітонародження, яку витісняють елементарні виживання родини і захист від низки небезпек життю та здоров'ю [15].

Прогнозується, що у найближче десятиріччя навряд чи можна чекати на зростання народжуваності до рівня заміщення покоління батьків поколінням дітей [16]. За оцінкою фахівців Оксфордського університету (Leverhulme Centre for Demographic Science University of Oxford), оприлюдненою літом 2022 р., тобто ще у перше півріччя війни, залежно від тривалості війни населення України може скоротитися на 24–33% [17]. З кожним наступним роком війни перспектива депопуляції, у т. ч. за рахунок зниження народжуваності, стає все більш загрозливою.

Наприкінці 2023 р. було презентовано результати опитування Центру Разумкова, згідно з якими навіть в умовах війни більшість (майже 86%) респондентів віком 18–49 р. мали уявлення про власні наміри щодо народження дітей. 35,7% потенційно здатних до дітонародження опитаних повідомили, що мають плани народити дитину (хоча здебільшого йдеться про народження первістка), однак лише 30% респондентів, які вже мали одну дитину, налаштовані на народження принаймні ще однієї. Для максимальної реалізації цих планів необхідне розгортання державою і суспільством широкомасштабної діяльності щодо укорінення в свідомості людей важливості та престижності батьківства як такого, формування у широких верств, передусім у молоді, настанови на дво-тридітну родину, з обов'язковим створенням відповідних умов [18].

Однак потрібно не лише бажання народити дитину, а й можливість це здійснити. Зважаючи на те, що одним із найбільш очевидних чинників негативного впливу на народжуваність є загибель осіб репродуктивного віку (військових і цивільних), а також дітей, які вже ніколи самі не зможуть стати батьками, слід усвідомлювати, що існує і втрата спроможності до дітонародження. Зокрема, певна частина потенційних батьків, налаштованих на народження дітей, може отримати поранення й інші травми, або перенести хвороби, що унеможливають відтворення. Довготривалий стрес та порушення ментального здоров'я стають додатковим фактором, що впливає на репродуктивну функцію та/або наміри мати дітей. Вже з початку повномасштабного вторгнення в Україну за ініціативи окремих клінік з'явилась можливість застрахувати плани дітонародження у майбутньому шляхом замороження власної сперми (з безкоштовною здачею, заморожуванням та зберіганням для військових). Пізніше цю проблему було порушено і на державному рівні.

У березні 2023 р. Верховна Рада у першому читанні ухвалила законопроект “Про внесення змін та доповнень до деяких законів України з метою забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне батьківство/материнство”. Згідно з цим законопроектом, у період дії воєнного або надзвичайного стану, в особливий період, а також у разі направлення до іншої країни для участі в міжнародній операції з підтримання миру і безпеки, військовослужбовці матимуть право на безкоштовну участь у комплексі заходів, які реалізуються державою, з метою забезпечення права на біологічне батьківство (материнство) шляхом забору, консервації та зберігання репродуктивних клітин, які отримані від військових на випадок втрати репродуктивних функцій унаслідок поранення, травми або контузії [19].

Також в Україні продовжує фінансуватися державна програма з підтримки екстракорпорального запліднення (у т. ч. для військових), яка покриває значну частину витрат на цю вартісну процедуру для пацієнтів із показаннями (тобто встановленим діагнозом безпліддя). Зазначимо, що причини випадків безпліддя у парах, хоча і є різними для чоловіків і для жінок через їх різну роль у репродуктивному процесі, однак відповідальність за бездітність за статтю розподіляється однаково, коливаючись у межах 30–50% (іноді для певної частини безплідних пар медицина не може визначити конкретну причину, зачаття не відбувається у абсолютно здоровій парі, іноді же проблеми спостерігаються одночасно у кожного з потенційних батьків).

Завідувачка відділення центру планування сім'ї Волинського обласного перинатального центру Н. Ткачук у своєму інтерв'ю констатувала, що війна спричинила суттєве зниження кількості планованих вагітностей і зростання проблем із зачаттям. Вона підкреслила, що попри статистичне зниження показника відвідувань упродовж перших шести місяців війни, надалі число звернень до їх закладу по спеціалізовану допомогу поступово почало збільшуватися, причому проблеми з репродуктивним здоров'ям загострилися [20].

Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)” після тривалих обговорень було прийнято у листопаді 2023 року у редакції з розширенням переліку категорій, на яких поширюється дія цього акту. В остаточному варіанті цей пункт викладено так: “У період дії воєнного стану військовослужбовці, визначені у підпункті 1 п. 1 ст. 3 цього Закону, мають право на безоплатне отримання медичної послуги, пов'язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України” [21]. Також встановлено термін безоплатного зберігання (протягом трьох років з моменту смерті такої особи або оголошення судом її померлою) [21].

С. Аксьоновою висловлене оптимістичне припущення, що за умови повернення в Україну переважна більшість тих, хто виїхали за кордон і відкладала на певний час дітонародження, намагатимуться після війни здійснити свої дітородні установки (на чергову або першу дитину). Це може здійснитися за рахунок жінок у віковому інтервалі 30–34 роки, тобто вікової когорти, чисельнішої, ніж народжені у 1990-х роках. Попри розуміння

зростання ризику неможливості реалізувати наявні репродуктивні плани через біологічні причини, які накопичуються з віком, слід зважати й на той факт, що на заваді може стати і втрата пари через загибель переважно чоловіків (як військових, так і цивільних) [9]. Окрім безпосереднього впливу війни, зниження народжуваності детермінують і чисто демографічні зрушення, такі як триваюче останні десятиріччя постаріння населення і тенденція до підвищення віку, в якому пересічна українка стає матір'ю. В Україні, як і у решті європейських країн, середній вік матері при народженні першої дитини поступово зростає: якщо у 2002 р. цей показник становив 23,2 року, у 2019 р. – 25,7 року, то у 2021 р. – 28,9 року. Попри усвідомлення необхідності зменшення дітородної активності зовсім юних жінок у віці 15–19 років з погляду досягнення їх фізичної і фізіологічної зрілості й забезпечення соціальної реалізації, продовження процесу відкладання народжень і зміщення часу появи дітей на старший вік матері може утруднювати реалізацію репродуктивних планів через вищу ймовірність розвитку перешкод цьому внаслідок потенційних порушень здоров'я (як жінок, так і чоловіків).

Мета роботи – на основі соціологічного дослідження з'ясувати позицію української студентської молоді, яка навчається в закладах вищої освіти, щодо репродуктивних планів та бачення впливу на них пандемії COVID-19 і початку повномасштабної війни; проаналізувати та визначити комплекс факторів, що впливають на дітонародження в сучасній Україні; та обґрунтувати припущення щодо перспектив динаміки народжуваності.

Методи і матеріали. Для аналізу використано матеріали онлайн-опитування студентської молоді, яка здобуває вищу освіту у ЗВО різних регіонів України. Дослідження з вивчення впливу пандемії COVID-19 та російсько-української війни на життя і здоров'я студентів проведене Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України (нині – Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України) у травні 2022 року. У ньому за поінформованої добровільної згоди взяли участь (шляхом заповнення гугл-форми) 527 респондентів, отримано 523 повністю заповнені анкети. Спеціально розроблена анкета містила запитання щодо найважливіших змін у житті та самопочутті з моменту широкомасштабної російської агресії, тобто з 24.02.2022 року (1-й блок) та з року початку поширення пандемії (2-й блок).

Спостерігалось істотне переважання частки опитаних жіночої статі: з відібраних для аналізу анкет більшість заповнена дівчатами (393, або 75,14%) і лише 130 – хлопцями (24,86%). Середній вік опитаних – 19,6 року. Спеціально розроблена анкета, серед іншого, містила запитання про наявність пла-

нів щодо народження дітей у найближчі рік-два, а також щодо того, як саме вплинули на репродуктивні плани пандемія COVID-19 та війна. Усього було задіяно 16 ЗВО, з них найповніше представлено Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка та Київський національний університет імені Тараса Шевченка (31,2% та 23,5% відповідно). Решта анкет надійшли з Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (13,8%), Ужгородського національного університету (8,8%) та Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (8,2%). Частки менші за 5,1% припадали на Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” та національний університет “Львівська політехніка”. З окремих ЗВО (Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Український католицький університет, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця) отримано по три форми; ще з п’яти закладів, розташованих у містах Києві, Харкові, Кропивницькому та Острозі, – по одній. Більшість респондентів (458) здобували ступінь бакалавра, 64 – магістра, один респондент перебував у аспірантурі. Понад половина опитаних (53,5%) була у віці 17–19 років, у віці 20–24 р. – 44,5% і лише сім осіб виявилися старшими за 25 років.

Респондентам було потрібно обрати з декількох варіантів відповідей, однак пропонувалися також відкриті запитання, що дало змогу використати якісний підхід.

Застосовані статистичні методи аналізу з використанням програмного забезпечення PIVOT та SPSS, зокрема метод логістичної регресії щодо чинників, які статистично достовірно мали взаємозв’язок із проблемами психічного здоров’я (за прийнятого 95% СІ та $p < 0,05$) для побудови регресійного рівняння з визначенням імовірності події (P).

Обмеження: Опитування проводилось у травні 2022 р. Попри досить численну кількість ЗВО, в яких навчалися респонденти, не можна було забезпечити репрезентативність вибірки за регіонами (у результаті широкомасштабного вторгнення РФ в Україну отримання даних зі сходу та півдня країни через активні військові дії ускладнилося або стало неможливим). Окрім того, можливість заповнення гугл-форми залежала від наявності відповідного гаджета, доступу до інтернету й постачання електричної енергії, власне оперативної ситуації і стану безпеки за місцем перебування респондентів. Однак, на нашу думку, результати опитування можна вважати віддзеркаленням позицій щодо репродуктивних планів численної групи студентської молоді у визначений період повномасштабної війни.

Результати дослідження та їхнє обговорення.

Ми усвідомлюємо, що з огляду на відносно юний вік респондентів (нагадаємо, середній вік – 19,6 року) плани щодо народження дітей для більшості з них поки неактуальні. Усього 33 особи з опитаних відповіли “так” на пряме запитання: “Чи мали Ви до 24.02.2022 р. плани щодо народження дітей у найближчі рік-два?”, що становило лише 6,5% від всіх опитаних; ще 8,8% утруднялися з відповіддю щодо наявності цих планів. Частка осіб з усвідомленою позицією щодо дітонародження серед дівчат виявилася вищою – 7,6% проти 2,3% серед хлопців. На аналогічне запитання: “Чи мали Ви до початку пандемії плани щодо народження дітей у найближчі рік-два?”, яке стосувалося дещо більш віддаленого від моменту опитування часу, ствердно відповіли лише 19 респондентів (3,6%).

Попри те, що дуже мала кількість опитаних відповіли ствердно на запитання щодо планів народження дітей у найближчі рік-два, існувала чітка залежність від віку: з його зростанням зростала і частота відповіді “так”. Зазначимо, що жодний із респондентів до досягнення повноліття (18-річного віку) не утруднювався з відповіддю й у всіх анкетах фігурувало “ні”. Якщо у віковій групі 17–19 років про наявність планів щодо народження дитини у найближчі рік-два повідомили лише 6 осіб, або лише близько 2% цієї вікової групи, то серед 20–24-річних кількість таких зросла і про плани повідомляв кожен десятий із опитаних (24 особи, або 10,3%). Також більшою виявилася частка тих, хто не визначився: 18-ти респондентам, або 7,7%, було важко відповісти на це запитання (рис. 2).

У групі старше 25 років наміри щодо народження дітей у найближчі рік-два були висловлені відносно частіше, однак ця група є найменш чисельною і представлена лише сімома респондентами (троє мали такі плани, двоє – ні, ще двоє не визначилися).

Проте відповідаючи на запитання: “Як саме вплинула війна на Ваші репродуктивні плани?” з запропонованими на вибір варіантами причин змін, вже 65 респондентів (12,4%) вказали на певні чинники, які детермінували відмову або відкладення цих планів (47-ми опитаним було важко відповісти, а 411 (76,6%) підтвердили, що не вплинула, бо і не планували). Можливо, таке зростання частки можна пояснити відмінностями у формулюванні поставлених запитань: у першому вказувався конкретний термін народження дитини у найближчі рік-два. Цікаво, що один хлопець – здобувач ступеня магістра – змінив нейтральне “не планували” на категоричне підкреслення: “Не хотів отримати і не хочу!”.

Найбільше (56,9%) опитаних, які сформулювали своє бачення впливу війни на відмову/відкладення планів щодо народження дітей, вибрали варіант “війна змусила відкласти на час

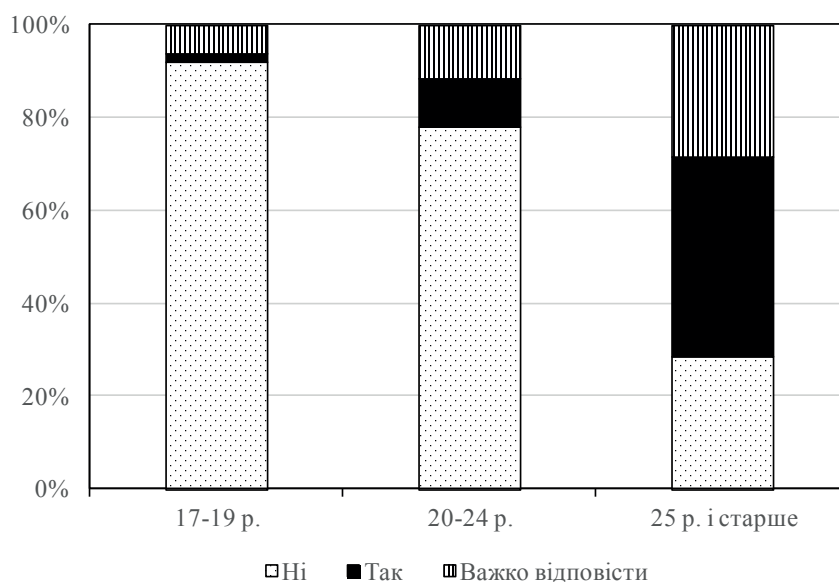

Рис. 2. Розподіл респондентів за відповідями про наявність репродуктивних планів за віковими групами, %

після перемоги над ворогом”; для трьох вибір був більш категоричним: “війна змусила відмовитися” (рис. 3). Ще майже для чверті (24,6%) відкладення або відмову спричинила не власне війна, скільки пов’язані з нею негаразди, такі як зміна місця проживання, зниження/втрата доходу, втрата житла, зменшення доступності

придбання/оренди житла тощо. У цій групі 9,2% опитаних відклали або відмовилися від своїх репродуктивних планів через погіршення особистих стосунків; здоров’я одного з пари стало причиною погіршення ситуації для одиниць. Одна дівчина повідомила, що завагітніла ще до початку війни і чекає на дитину.

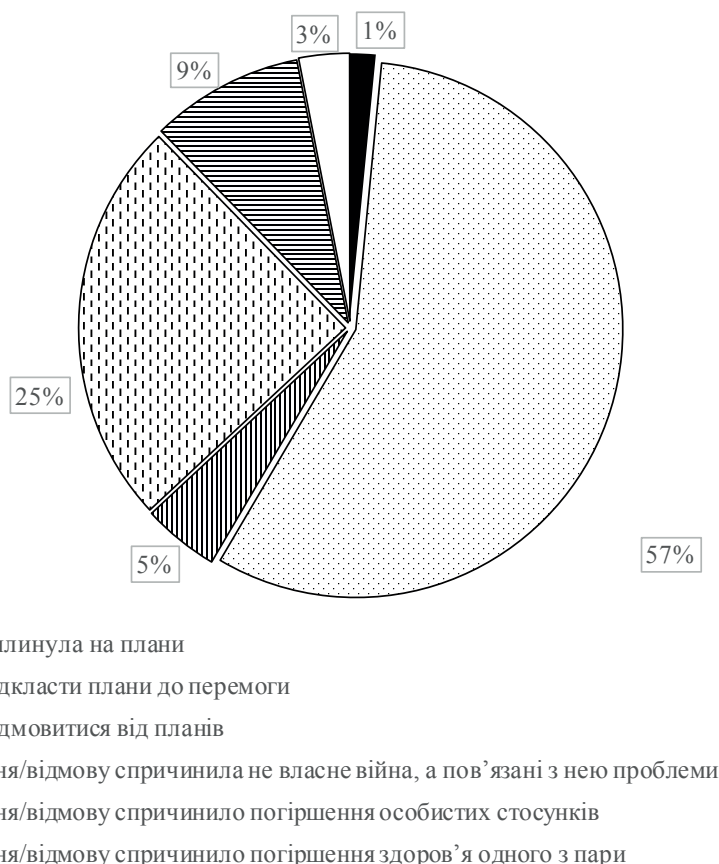

Рис. 3. Розподіл респондентів за відповідями про причину змін репродуктивних планів з 24.02.2022 р. (із групи тих, хто повідомив про наявність таких планів)

Порівняння відповідей на аналогічні запитання з блоку 2, тобто щодо наявності та зрушень репродуктивних планів через поширення коронавірусної хвороби, показало: відносно більше респондентів (12 осіб) повідомили, що пандемія не вплинула, народилася дитина (або чекають на поповнення). Зауважимо, що більшість із цих опитаних повідомляли про попередню наявність намірів дітонародження, тоді як для двох процес виявився незапланованим. Відповідно, за результатами аналізу відповідей за цим блоком 11 респондентів вказали, що відкладали свої плани до остаточної перемоги над коронавірусом, а ще для восьми осіб причиною відкладення стала не стільки пандемія, скільки пов'язані з нею економічні негаразди. Водночас підкреслимо, що менша кількість повідомила у відповіді на пряме питання про наявність репродуктивних планів до початку пандемії (лише 19 осіб), а також на питання про причини відмови/відкладення планів народження дітей (37 осіб). Можна висловити два припущення щодо цих відмінностей: значущість пандемії як перешкоди планам незрівнянно менша порівняно з війною; певна частина з тих, хто мав плани щодо народження дитини, встигла їх реалізувати або перебуває в очікуванні завершення вагітності.

Симптоматично, що 83,6% молодих респондентів, оцінюючи найважливіші виклики з початку війни, визнавали такими проблеми медичного характеру, причому найвагомішою представники українського студентства називали проблему психологічну. Значущість психологічних проблем (коливання настрою, стрес, прояви депресії) для студентів під час війни зросла до 77,4% порівняно з такими під час пандемії COVID-19 (55,1%, $p < 0,001$). Для дівчат був характернішим вибір саме цієї позиції із переліку запропонованих проблем медичного характеру, вони частіше за хлопців повідомляли про їх наявність – 85,2% проти 53,8% ($p < 0,001$). Природно, що це позначилося на побудові будь-яких життєвих планів, зокрема дітонародження, що було проілюстровано у ході аналізу висловлених із власної ініціативи думок (вписаних у категорію “інше”). Так, одна дівчина додала: “Морально вигоріла та не знаю як жити далі і що планувати (і чи є в цьому сенс)”. Інша написала: “Війна зруйнувала абсолютно всі плани та мрії на подальше життя. Планували дитину – відмовились, адже через стрес я вимушена приймати заспокійливі, в мене постійні панічні атаки”. Ще одна зауважила: “Мені боляче за все, що відбувається. Я готувалася до смерті й писала прощальний лист, але вижила. Та не знала, яке в мене буде життя далі та чи буде воно взагалі”. Хлопець зауважив, що життя поставили на паузу.

Також у нашому попередньому аналізі відповідей на два відкриті запитання анкети щодо бажання щось розказати про будь-які інші зміни,

які відбулися з респондентами під час пандемії та з початком війни, отримано відверті емоційні наративи, що торкалися конкретно дітей. Це дало змогу додати кілька якісних ілюстрацій. Так, молода мати з Київської області написала про страх за життя своє і рідних (насамперед дитини) через постійні обстріли, вибухи. Характерно, що зовсім молоді люди ділилися своїми переживаннями та думками щодо боязні потенційних втрат, які впливають на побудову особистих стосунків і планів, у тому числі репродуктивних: “Страшно взагалі набувати людей, які будуть дорогі, а саме дітей, друзів” [22]. Проведені опитування українських громадян за кордоном, зокрема студентів ЗВО, виявили високий рівень тривоги та депресії [23].

Однак дія тривалого стресу обертається, зокрема, впливом не лише на плани щодо дітонародження, а й на можливість їхньої реалізації через негативні наслідки для репродуктивного здоров'я на всіх етапах: від виникнення бажання до спроможності здійснити статевий акт, можливості запліднення, виношування до пологів тощо. Це стосується як жінок (порушення менструальної функції, зниження шансу нормальної вагітності та її благополучного перебігу з народженням здорової дитини), так і чоловіків (зниження потенції, спроможності сперматозоїдів до запліднення, пригнічення вироблення чоловічих гормонів).

Окрім того, існування в умовах війни і щоденної небезпеки для життя провокує поширення серед частини молоді ризикованої поведінки (незахищених сексуальних контактів, вживання речовин, які викликають залежність), що може відбитись у подальшому на їхніх дітородних функціях. Реалії воєнного часу на тлі перевантаження системи охорони здоров'я України обмежують можливості вчасного виявлення та лікування низки патологій, що впливають на здатність до дітонародження, насамперед інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Для розуміння перспектив народжуваності в повоєнній Україні у цілому та внеску в цей процес студентської молоді зокрема слід брати до уваги і зростаючі втрати населення у репродуктивному віці (як осіб, що загинули внаслідок воєнних дій, тобто безпосередні втрати, так і тих, хто виїхав за межі країни, або міграційні втрати). Якщо серед перших переважають чоловіки, то серед других – жінки, водночас потрібно враховувати і потенціал хлопчиків та підлітків, які не досягли репродуктивного віку на момент виїзду за кордон. За різними оцінками, до половини шукачів притулку від війни за кордоном не повернуться і частка їх зростатиме з кожним місяцем війни.

Для частини сімей можливим мотивом для народження дітей, незважаючи на реалії воєнного часу, є прагнення залишити нащадків у часи щоденного ризику для життя; для іншої частини –

забезпечити відстрочку від мобілізації, адже на неї дає право наявність третьої дитини. Чоловік, який має трьох і більше неповнолітніх дітей, не підлягає мобілізації [23]. Імовірно зрушення у народжуваності також через недостатньо вивчений довготривалий вплив пандемії COVID-19 як глобальної загрози для здоров'я, у т. ч. репродуктивного.

Висновки

1. Дані, отримані в результаті проведення соціологічного дослідження у вибраній групі української студентської молоді, що навчається в закладах вищої освіти, дозволили сформулювати думку щодо наявності репродуктивних планів і впливу на них пандемії COVID-19 та початку повномасштабної війни. Обґрунтовано гіпотезу, що зміни репродуктивних планів, які вже відбулися на зниженні народжуваності у цій соціальній групі, будуть відбиватися й у найближчому майбутньому.

2. Результати дослідження показали, що за оцінкою опитаних значущість пандемії COVID-19 як перешкоди репродуктивним планам незрівнянно менша порівняно з війною; частина з тих респондентів, які мали плани щодо народження дитини, встигли їх реалізувати або на момент дослідження очікували завершення вагітності.

3. Найчастіше, визначаючи характер впливу широкомасштабної російської агресії 24.02.2022 року на плани щодо народження дітей, респонденти вибирали варіант “війна змусила відкласти

на час після перемоги над ворогом” (56,9%). Для 24,6% опитаних відкладення або відмову від репродуктивних планів спричинили не власне війна, а пов'язані з нею зміна місця проживання, зниження/втрата доходу, втрата житла, зменшення доступності придбання/оренди житла тощо; для 9,2% причиною стало погіршення особистих стосунків.

4. Виокремлено такий важливий для реалізації дітонародження чинник як стан здоров'я (загалом, фізичного та психічного, й репродуктивного зокрема). Так, на момент соціологічного дослідження блок питань, пов'язаних зі здоров'ям (у т. ч. ментальним), серед української студентської молоді мав велику значущість (на це вказали 83,6% та 77,4% відповідно). Хронічний стрес під час років пандемії, що зумовив суттєвий вплив на психічне здоров'я та благополуччя людей у всьому світі, в Україні у разі посилюється з початком війни, відбиваючись, серед іншого, і на репродуктивних планах, і на власне дітородній функції. Дія тривалого стресу разом із безпосередніми порушеннями здоров'я, у т. ч. репродуктивного, внаслідок воєнних дій є потужним фактором погіршення ситуації з народжуваністю в країні.

У подальшому заплановано проведення соціологічного дослідження серед студентської молоді за тим самим опитувальником з порівнянням отриманої інформації за 2022–2025 роки.

Список використаних джерел

1. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002–2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О. М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. Київ, 2020. 174 с. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/population.pdf>
2. Природний рух населення України за 2021 рік: стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2022. 153 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/zb_prn_2021.pdf
3. Марущак О. Народжуваність в Україні може стати найнижчою у світі: чого чекати до 2030 року. *TCH*. 28.09.2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/pokaznik-narodzhuvanosti-v-ukrayini-mozhe-statinaynizhchim-u-sviti-ekspertka-poyasnila-prichini-2417968.html>
4. Пищуліна, О. Оцінка ролі демографічного фактору для економічного зростання та повоєнного відновлення: аналітична доповідь. Центр Разумкова; MATRA, 2023. 20 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf>
5. Форма 98. Звіт про державну реєстрацію актів цивільного стану за 2024 рік. 2025. URL: <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2025/01/Zvit-pro-derzhavnu-reiestratsiiu-aktiv-tsyvilnoho-stanu-za-2024-rik.pdf>
6. Курило І. О., Рингач Н. О. Народжуваність в Україні: аналіз детермінант та статистична оцінка ефектів пронаталістських заходів. *Статистика України*. 2007. № 4. С. 80–89.
7. Шевчук П. Є. Структура народжуваності в Україні на початку XXI століття. *Демографія та соціальна економіка*. 2010. № 1. С. 20–27. URL: <https://nasplib.isofo.kiev.ua/handle/123456789/11870>
8. Гладун О. Час забути, що нас було 40 чи 50 мільйонів: демограф НАН про те, що робити з демографічною ситуацією в Україні. *ІА “Рубрика”*. 02.01.2025. URL: <https://rubryka.com/article/demografichna-sytuatsiya-v-ukrayini/>
9. Аксьонова С. Ю. Компенсаційний приріст народжуваності в Україні: очікування, чинники, перепони. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 4. С. 3–22. <https://doi.org/10.15407/dse2022.04.003>
10. Аксьонова С., Крімер Б. Народжуваність та сімейна політика у країнах Європи у період пандемії COVID-19. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 3. С. 38–58. <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.038>

11. Stone L. Will the Coronavirus Spike Births? Institute for Family Studies. March 11, 2020. URL: <https://ifstudies.org/blog/will-the-coronavirus-spike-births>
12. Early Impacts of the COVID-19 Pandemic: Findings from the 2020 Guttmacher Survey of Reproductive Health Experiences. Report / L. D. Lindberg, et al. New York: Guttmacher Institute, 2020. URL: <https://www.guttmacher.org/report/early-impacts-covid-19-pandemic-findings-2020-guttmacher-survey-reproductive-health>
13. The pandemic has triggered a significant rise in anxiety and depression, particularly among young people. Goal 3 – Good health and well-being. The Sustainable Development Goals Report 2022. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/goal-03/>
14. Luppi F., Arpino B., Rosina A. The impact of COVID-19 on fertility plans in Italy, Germany, France, Spain, and the United Kingdom. *Demographic research*. 2020. Vol. 43, Art. 47. Pp. 1399–1412. DOI: 10.4054/DemRes.2020.43.47
15. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2 (52). URL: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003>
16. Чепурко В. Елла Лібанова – про майбутній бебі-бум, міграцію та вплив війни на комплекс меншовартості. КР.УА. 11 січня 2023. URL: <https://kr.ua/ua/life/a662465-ella-libanova-pro-majbutnijbebi-bum-mihratsiju-ta-vpliv-vijni-na-kompleks-menshovartosti>
17. Leasure D. Ukraine Crisis: Monitoring population displacement through social media activity. Leverhulme Centre for Demographic Science. University of Oxford. SICSS-Oxford. 6 July, 2022. URL: https://sicss.io/2022/materials/oxford/20220706b_SICSS_Ukraine_daily_population_estimates.pdf
18. Лібанова Е. Народжуваність в Україні: що змінилося і що зміниться після Перемоги. *Дзеркало тижня*. 30.10.2023. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/narodzhuvanist-v-ukrajini-shcho-zminilosja-i-shcho-zminitsja-pislja-peremohi.html>
19. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін та доповнень до деяких законів України з метою забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне батьківство/материнство: постанова Верховної Ради України від 21.03.2023 р. № 2994-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2994-20#Text>
20. Війна, що змінила життя: на Волині зафіксували зниження планованих вагітностей і зростання проблем зі здоров'ям. *Волинська Служба Новин*. 05.01.2025. URL: <https://vsn.ua/news/vijna-scho-zminila-zhittya-na-volini-zafiksuvali-znizhennya-planovanih-vagitnostey-i-zrostannya-problem-zi-zdorovyam-55540>
21. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство): Закон України від 22.11.2023 р. № 3496-IX, станом на 23.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#Text>
22. Рингач Н. О., Гетало К. Г. Зміни у житті та здоров'ї українських студентів, спричинені пандемією COVID-19 та війною (за даними он-лайн опитування). *Громадське здоров'я в Україні: здобутки та виклики сьогодення: кол. моногр.* / за заг. ред. В. М. Ждана, І. А. Голованової. Полтава, 2023. С. 65–79. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/61d2f351-e0fb-4205-9734-e249ffed3bd5/content>
23. Mental Health Burden of the Russian-Ukrainian War 2022 (RUW-22): Anxiety and Depression Levels among Young Adults in Central Europe / A. Riad, et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. No. 19 (14):8418. <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph19148418>
24. Про затвердження Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 р. № 560, станом на 09.05.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-п#Text>

References

1. Gladun, O. M. (Ed.). (2020). *Naseleння Ukrainy. Demografichni tendentsii v Ukraini u 2002–2019* [Population of Ukraine. Demographic trends in Ukraine in 2002–2019]. NAS of Ukraine; Ptoukha Institute for Demography and Social Studies. Kyiv. Retrieved from <https://idss.org.ua/arhiv/population.pdf> [in Ukrainian].
2. Pryrodnyi rukh naselennia Ukrainy za 2021 rik: stat. zb. [Natural population movement of Ukraine. 2021. Statistical Yearbook]. (2022). Kyiv: *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/zb_prn_2021.pdf [in Ukrainian].
3. Marushchak, O. (September 28, 2023). Narodzhuvanist v Ukraini mozhe staty nainyzhchoiu u sviti: choho chekaty do 2030 roku [The birth rate in Ukraine may become the lowest in the world: what to expect by 2030]. *TSN*. Retrieved from <https://tsn.ua/exclusive/pokaznik-narodzhuvanosti-v-ukrayini-mozhe-stati-nainyzhchim-u-sviti-ekspertka-poyasnila-prichini-2417968.html> [in Ukrainian].

4. Pyshchulina, O. (2023) Otsinka roli demografichnoho faktoru dlia ekonomichnoho zrostantia ta povoiennoho vidnovlennia [Assessment of the role of the demographic factor for economic growth and post-war recovery]. Tsentr Razumkova; MATRA. *razumkov.org.ua*. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf> [in Ukrainian].
5. Zvit pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnoho stanu [Report on state registration of civil status acts]. (2024). *skilky-skilky.info*. Retrieved from <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2025/01/Zvit-pro-derzhavnu-reiestratsiiu-aktiv-tsyvilnoho- stanu-za-2024-rik.pdf> [in Ukrainian].
6. Kurilo, I. O., & Ryngach, N. O. (2007). Narodzhuvanist v Ukraini: analiz determinant ta statystychna otsinka effektiv pronatalistskykh zakhodiv [Fertility in Ukraine: analysis of determinants and statistical assessment of the effects of pronatalist measures]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 4, 80–89. [in Ukrainian].
7. Shevchuk, P. Ye. (2010). Struktura narodzhuvanosti v Ukraini na pochatku XXI stolittia [Fertility Structure in Ukraine at the beginning of the 21st century]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 1 (26), 20–27. Retrieved from <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/handle/123456789/11870> [in Ukrainian].
8. Gladun, O. (02.01.2025). It's time to let go of the idea that we were 40 or 50 million: A Ukrainian demographer on Ukraine's population crisis. *IA "Rubryka"*. Retrieved from <https://rubryka.com/en/article/demografichna-sytuatsiya-v-ukrayini/>
9. Aksyonova, S. (2022). Kompensatsiinyi pryrist narodzhuvanosti v Ukraini: ochikuvannia, chynnyky, perepony. [Rebound in fertility in Ukraine: expectations, factors, obstacles]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 50 (4), 3–22. <https://doi.org/10.15407/dse2022.04.003> [in Ukrainian].
10. Aksyonova, S., & Krimer, B. (2024). Narodzhuvanist ta simeina polityka u krainakh Yevropy u period pandemii COVID-19 [Fertility and Family Policy in European Countries During the COVID-19 Pandemic]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 3 (57), 38–58. <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.038> [in Ukrainian].
11. Stone, L. (March 11, 2020). Will the Coronavirus Spike Births? *Institute for Family Studies*. Retrieved from <https://ifstudies.org/blog/will-the-coronavirus-spike-births>
12. Lindberg, L. D., VandeVusse, A., Mueller, J., & Kirstein, M. (2020) Early Impacts of the COVID-19 Pandemic: Findings from the 2020 Guttmacher Survey of Reproductive Health Experiences. *Guttmacher Institute*. Retrieved from <https://www.guttmacher.org/report/early-impacts-covid-19-pandemic-findings-2020-guttmacher-survey-reproductive-health>
13. The pandemic has triggered a significant rise in anxiety and depression, particularly among young people. Goal 3 – Good health and well-being. The Sustainable Development Goals Report 2022. *unstats.un.org*. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/goal-03/>
14. Luppi, F., Arpino, B., & Rosina, A. (2020). The impact of COVID-19 on fertility plans in Italy, Germany, France, Spain, and the United Kingdom. *Demographic research*, 43, 47, 1399–1412. DOI: 10.4054/DemRes.2020.43.47
15. Slyusar, L. (2023). Ukrainska simia v umovakh viiny [The Ukrainian Family in the Conditions of War]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 2 (52), 3–20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003> [in Ukrainian].
16. Chepurko, V. (January 11, 2023). Ella Libanova about the future baby boom, migration and the impact of war on the inferiority complex. *KP.UA*. Retrieved from <https://kp.ua/ua/life/a662465-ella-libanova-promajbutnij-bebi-bum-mihratsiju-ta-vpliv-vijni-na-kompleks-menshovartosti> [in Ukrainian].
17. Leasure, D. (6 July, 2022). Ukraine Crisis: Monitoring population displacement through social media activity. Leverhulme Centre for Demographic Science. University of Oxford. *SICSS-Oxford*. Retrieved from https://sicss.io/2022/materials/oxford/20220706b_SICSS_Ukraine_daily_population_estimates.pdf
18. Libanova, E. (November 30, 2023). Narodzhuvanist v Ukraini: shcho zminilosia i shcho zminitsia pislia peremohy [Fertility in Ukraine: what has changed and what will change after the Victory]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the week*. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/narodzhuvanist-v-ukrajini-shcho-zminilosja-i-shcho-zminitsja-pislja-peremohi.html> [in Ukrainian].
19. Pro pryiniattia za osnovu proiektu Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin ta dopovnen do deiakykh zakoniv Ukrainy z metoiu zabezpechennia prav uchashnykiv viiny na biolohichne posttravmatychnie batkivstvo/materynstvo: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 21.03.2023 r. № 2994-IX [On adoption as a basis the draft Law of Ukraine on amendments and additions to certain laws of Ukraine for ensuring the rights of war participants to biological post-traumatic fatherhood/motherhood. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 21, 2023 No. 2994-IX]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2994-20#Text> [in Ukrainian].

20. Viina, shcho zminyla zhyttia: na Volyni zafiksuvaly znyzhennia planovanykh vahitnostei i zrostannia problem zi zdoroviam [The war that changed lives: Volyn fixed a decrease in planned pregnancies and an increase in health problems]. (05.01.2025). *Volynska Sluzhba Novyn – Volyn News Service*. Retrieved from <https://vsn.ua/news/viyna-scho-zminila-zhyttia-na-volyni-zafiksuvali-znizhennya-planovanih-vagitnostey-i-zrostannya-problem-zi-zdorovyam-55540> [in Ukrainian].

21. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia prava viiskovosluzhbovtziv ta inshykh osib na biolohichne batkivstvo (maternynstvo): Zakon Ukrainy vid 22.11.2023 r. № 3496-IX, stanom na 23.03.2024 r. [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Ensuring the Right of Servicemen and Other Persons to Biological Paternity (Maternity). Law of Ukraine of November 22, 2023 No. 3496-IX as of March 23, 2024]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#Text> [in Ukrainian].

22. Ryngach, N. O., Getalo, K. G. (2023). Zminy u zhytti ta zdorovi ukrainskykh studentiv, sprychyneni pandemiieiu COVID-19 ta viinoiu (za danymy on-layn opytuvannya) [Changes in the life and health of Ukrainian students caused by the COVID-19 pandemic and the war (according to online survey data)]. *Public health in Ukraine: achievements and challenges of today*. V. M. Zhdan, I. A. Holovanova (Eds.). (pp. 65–79). Poltava. Retrieved from <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/61d2f351-e0fb-4205-9734-e249ffed3bd5/content> [in Ukrainian].

23. Riad, A., Drobov, A., Krobot, M., Antalová, N., Alkasaby, M. A., & Peřina, A., et al. (2022). Mental Health Burden of the Russian-Ukrainian War 2022 (RUW-22): Anxiety and Depression Levels among Young Adults in Central Europe. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (14):8418. <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph19148418>

24. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia pryzovu hromadian na viiskovu sluzhbu pid chas mobilizatsii, na osoblyvyi period: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 16.05.2024 r., stanom na 09.05.2025 r. [On approval of the Procedure for conscription of citizens for military service during mobilization, for a special period. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 16, 2024 No. 560 as of May 09, 2025]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-п#Text> [in Ukrainian].

N. O. Ryngach,

DSc in Public Administration, Professor,
Leading Research Fellow,
Institute for Demography and Quality of Life Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
E-mail: n_ryngach@idss.org.ua
Researcher ID: X-3983-2018,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-3221>;

L. Yo. Vlasyk,

PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social Medicine and Public Health,
Bukovinian State Medical University,
E-mail: lyubov.vlasyk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9241-5152>

Changing Reproductive Plans of the Student Youth Caused by COVID-19 Pandemic and the Russian Aggression: The Potential Impact on the Fertility in Ukraine

The synergic effect of a sophisticated array of factors (economic, social and political instability in Ukraine) caused a sustained decline in the fertility beginning with 2014. Negative shifts in the life activity, triggered by the pandemic of coronavirus (since 2020) due to the forced delay of childbirth, heightened the pace of this decline. The large-scale Russian aggression (started on 24 February, 2022) determined the change in reproductive plans of Ukrainian citizens and their feasibilities.

The research objective is to reveal, on the basis of a sociological study, the stance of the Ukrainian student youth from higher education institutions (HEIs) on reproductive plans, and the vision of the impact on them of COVID-19 pandemic and the beginning of the large-scale war; to analyze and determine an array of factors with impact on the childbirth in the present-day Ukraine; and to justify the assumption regarding the prospects of childbirth dynamics.

The information base was results from an interview designed to reveal the impact of COVID-19 pandemic and the Russian-Ukrainian war on the students' life and health, held by the Ptoukha Institute for Demography

and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine in May, 2022. The online interview (by self-filling of a Google questionnaire) covered 523 respondents from 17 HEIs located across Ukraine. The questionnaire contained questions on crucial changes in the student life and sentiment by two modules: since the outbreak of the large-scale Russian aggression, and since the outbreak of the pandemic. In spite of certain limitations caused by the time span and the modalities of the study, its results are a reflection of the stance on reproductive plans for a large group of the student youth over the several earliest months of the war.

Results of the study showed that change in reproductive plans had already triggered a decline in the fertility in this social group, and enabled for a projection of the falling childbirth in the forthcoming future. The significance of COVID-19 pandemic as an impediment to reproductive plans was revealed to be smaller compared with the war.

Regarding the character of the impact of the large-scale Russian aggression on the childbirth plans, the option most often chosen by the respondents (56.9%) was “the war made me postpone the childbirth till the time after the victory over the enemy”. For 24.6% of the respondents, either postponement or abandonment of reproductive plans was caused not so much by the war as by the related change of a residence place, reduced or lost income, poorer access to purchase or rent of housing, etc. According to 9.2% of the respondents, this was caused by deteriorated personal ties.

Crucial factors behind the changed fertility in the present-day Ukraine were revealed. The expectation of the accelerating childbirth decline in Ukraine after the end of the war is attributed to both objective factors (the declining number of persons in the reproductive age and their respective share in the gender and age structure, ageing of the population, the increased average age for the birth of the first child, the disrupted somatic and reproductive health with a part of the population) and the subjective ones (the postponement of the planned decision about childbirth or even giving up on it). Also, there is a probability of changing childbirth due to the understudied long-term impact of COVID-19 pandemic on human health, including reproductive one.

Key words: *reproductive plans, student youth, online interview, COVID-19 pandemic, war, fertility.*

Бібліографічний опис для цитування:

Рингач Н. О., Власик Л. Й. Зміни репродуктивних планів студентської молоді внаслідок пандемії COVID-19 і російської агресії: потенційний вплив на народжуваність в Україні. *Статистика України*. 2025. № 2. С. 83–95. Doi: 10.31767/su.2(109)2025.02.08

Bibliographic description for quoting:

Ryngach, N. O., & Vlasyk, L. Yo. (2025). Zminy reproduktyvnykh planiv studentskoi molodi vnaslidok pandemii COVID-19 i rosiiskoi ahresii: potentsiinyi vplyv na narodzhuvanist v Ukraini [Changing Reproductive Plans of the Student Youth Caused by COVID-19 Pandemic and the Russian Aggression: The Potential Impact on the Fertility in Ukraine]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 83–95. Doi: 10.31767/su.2(109)2025.02.08 [in Ukrainian].